

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті узагальнено теоретичні підходи до визначення сутності інвестиційної діяльності на мікрорівні та на їх основі запропоновано універсальне визначення поняття "інвестиційна діяльність підприємства", розглянуто його відмінність від категорій "інвестування" та "інвестиційний процес". Викладено методологічні підходи до здійснення інвестиційної діяльності на підприємстві.

В статье обобщены теоретические подходы к определению сущности инвестиционной деятельности на микроуровне и на их основе предложено универсальное определение понятия "инвестиционная деятельность предприятия", рассмотрено его отличие от категорий "инвестирование" и "инвестиционный процесс". Изложены методологические подходы к осуществлению инвестиционной деятельности на предприятии.

The theoretical approaches to determination of essence of investment's activity are generalized on a microlevel in the article and universal determination of concept "investment's activity of enterprise" is suggested on their basis, it is also considered its difference from the categories of "investing" and "investment process". The methodological approaches to realization of investment's activity on an enterprise are expounded.

Ключові слова: інвестиції на підприємстві, інвестиційна діяльність підприємства, інвестиційний процес, інвестування.

У ринковому середовищі умовою виживання і основою стабільного становища підприємства є здійснення ним ефективної інвестиційної діяльності, при якій підприємство, вільно маневруючи фінансовими ресурсами, здатне шляхом раціонального їх використання забезпечити безперебійний процес виробництва і реалізації продукції.

Останнім часом проблема підвищення ефективності інвестиційної діяльності підприємств набула особливої актуальності, адже, забезпечення високих темпів розвитку господарюючих суб'єктів і підвищення конкурентоспроможності значною мірою визначається рівнем їхньої інвестиційної активності і діапазоном інвестиційної діяльності.

Проблемам організації та здійснення інвестиційної діяльності підприємств як суб'єктів ринку присвячені наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як І.О.Бланк, А.Б.Гончаров, В.О.Коюда, Т.І.Лепейко, О.П.Коюда, В.Я.Шевчук, П.С.Рогожин, В.В.Бочаров, Н.І.Лахметкіна, В.В.Ковальов, О.М.Підхомний та інші. Проте залишається недостатньо дослідженою проблема специфіки інвестиційної діяльності підприємств в умовах розвитку ринкових відносин в Україні, а рекомендації та пропозиції щодо підвищення її ефективності здебільшого мають фрагментарний характер.

Метою дослідження є розробка концептуальних положень, рекомендацій і пропозицій щодо здійснення інвестиційної діяльності підприємств на основі

виявлених тенденцій їх розвитку та формування інституціональних передумов переходу до ринкових відносин.

Практичне здійснення інвестицій забезпечується інвестиційною діяльністю підприємства, яка є самостійною складовою його господарської діяльності і однією з найважливіших форм реалізації його економічних інтересів.

Існують різноманітні підходи до трактування суті інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. Однак ми вважаємо за доцільне запропонувати власне визначення інвестиційної діяльності підприємства як сукупності практичних дій з вироблення та реалізації інвестиційних рішень, спрямованих на вкладення капіталу в усіх його формах в різні сфери підприємницької та інших видів діяльності з метою його відновлення, збереження та/або приросту, а також досягнення інших позаекономічних цілей.

У науковій літературі досить часто ототожнюють поняття "інвестиційна діяльність підприємства", "інвестування" та "інвестиційний процес", однак за своїм змістом вони значно відрізняються.

Якщо розглядати поняття "інвестування", то етимологічно воно походить від англійського слова "investment", що в перекладі означає "капіталовкладення". Тому, на нашу думку, інвестування є складовою частиною інвестиційної діяльності, що передбачає сам процес вкладання капіталу у певні об'єкти.

Щодо поняття "інвестиційний процес", то багато вчених зводять його до процесу реалізації інвестиційної діяльності. Проте ми вважаємо, що ці поняття не є зовсім тотожними. Слід погодитись з думкою О.М.Підхомного, який розглядає інвестиційний процес як послідовні зміни стану капіталу в результаті здійснення інвестицій, а інвестиційну діяльність як діяльність з вироблення та реалізації інвестиційних рішень, спрямовану на відновлення, збереження і приріст вартості капіталу [1, с.16]. При цьому науковець звертає увагу на суттєві відмінності між інвестиційним процесом та інвестиційною діяльністю:

1) не всі заходи, що відносяться до інвестиційної діяльності, ведуть до зміни капіталу, тобто зумовлюють інвестиційні процеси (наприклад, виставлення надто низької ціни купівлі або надто високої ціни продажу активів, при якому протилежна сторона не бажає укласти договір; збір та опрацювання інформації без її використання у процесі інвестування тощо);

2) існують випадки, коли інвестиційна діяльність відбувається в одному періоді, а зумовлений нею інвестиційний процес – у іншому (наприклад, при зміні курсу на цінні папери, якими володіє інвестор, може відбуватися зміна стану його капіталу, при цьому інвестиційна діяльність уже була здійснена в минулому; при купівлі цінних паперів, яка належить до інвестиційної діяльності, нарахування дивідендів, яке впливає на величину капіталу підприємства, відбувається в майбутньому, коли інвестор може і не

здійснювати інвестиційну діяльність, тощо);

3) інвестиційний процес передбачає певну хронологічну послідовність зміни стану капіталу, а інвестиційна діяльність характеризується дещо нелінійним і ймовірнісним характером позитивних змін капіталу (певна величина позитивної зміни капіталу може досягатись при різних затратах, що потребує пошуку оптимального варіанту реалізації інвестицій);

4) інвестиційна діяльність передбачає відновлення, збереження і приріст вартості капіталу тільки одного інвестора, а інвестиційний процес – щонайменше двох учасників інвестиційного ринку.

Отже, інвестиційний процес – це сукупність практичних, логічно взаємопов'язаних дій, спрямованих на вкладення інвестицій та пов'язаних зі змінами стану капіталу, який супроводжує інвестиційну діяльність і являє проте не є її синонімом.

Головною кінцевою метою інвестиційної діяльності підприємства є досягнення економічних вигод (отримання прибутку (доходів)) та позаекономічних ефектів (соціального, екологічного тощо).

Цілі інвестиційної діяльності можна умовно поділити на формальні та реальні. Як вихідні виступають формальні цілі, які в майбутньому відіграють роль критерію відбору об'єктів інвестування та є похідними від реальних цільових установок інвестора. Формальними цілями інвестиційної діяльності можуть виступати: досягнення зростання прибутку (доходу), збільшення масштабів виробництва, прагнення до влади і престижу в суспільстві, розв'язання соціально-екологічних проблем, збереження чи приріст робочих місць тощо. Такі цілі, зазвичай, нечітко визначені, не скоординовані за пріоритетністю або не перевірені на предмет можливості їх реалізації. Тому важливо з цілей формальних сформулювати реальні цілі інвестиційної діяльності зі встановленням конкретних цільових показників. Наприклад, формальна ціль – збільшення прибутку – повинна бути конкретизована у вигляді низки показників, за якими можна буде визначити ступінь її досягнення. Зокрема, це показники середньої величини прибутку за останні роки, або чистого прибутку, або інші показники, що характеризують прибуток від інвестиційної діяльності [2, с.36].

У процесі реалізації основної мети інвестиційна діяльність на мікрорівні спрямована на вирішення таких завдань [3, с.30; 4, с.10]: 1) забезпечення високих темпів економічного розвитку підприємства, його конкурентоспроможності; 2) забезпечення достатнього обсягу інвестиційних ресурсів і оптимізація та узгодженість їх структури з прогнозом; 3) забезпечення максимізації прибутку (доходів) або досягнення інших позитивних ефектів; 4) забезпечення мінімізації інвестиційних ризиків; 5) забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності господарюючого суб'єкта; 6) забезпечення оптимальної ліквідності інвестицій та можливостей швидкого реінвестування капіталу при зміні зовнішніх і внутрішніх умов

щодо здійснення інвестиційної діяльності; 7) пошук ефективних шляхів прискорення реалізації діючої інвестиційної програми та інвестиційних проектів підприємства.

Інвестиційній діяльності підприємства властиві певні особливості:

1. Інвестиційна діяльність є головною формою забезпечення зростання операційної діяльності підприємства шляхом збільшення операційних доходів (збільшення виробничо-збутової діяльності) і (або) зниження питомих операційних витрат (вчасна заміна фізично зношених і морально застарілих матеріальних і нематеріальних активів).

2. Форми і методи інвестиційної діяльності перебувають в меншій ступені залежності від галузевих особливостей підприємства, ніж операційної діяльності, що визначається тісним зв'язком інвестиційної діяльності з фінансовим ринком, а операційної – з галузевими сегментами товарного ринку та галузевими особливостями операційного циклу.

3. Обсяги інвестиційної діяльності підприємства характеризуються нерівномірністю по окремих періодах, що пов'язано з необхідністю накопичення фінансових ресурсів, використання сприятливих зовнішніх економічних умов і поступовістю формування внутрішніх умов для здійснення інвестицій.

4. Інвестиційний прибуток та інші форми ефекту формуються зі значним запізненням, оскільки між витратами інвестиційних ресурсів і отриманням ефекту проходить певний період часу, що залежить від форм перебігу інвестиційного процесу.

5. У процесі інвестиційної діяльності формуються самостійні види потоків грошових коштів підприємства, які суттєво відрізняються за своєю спрямованістю в окремих періодах.

6. Інвестиційній діяльності властиві особливі види ризиків, які називають інвестиційними, рівень яких перевищує рівень операційних ризиків, що зумовлено великою вірогідністю втрати капіталу в процесі здійснення інвестування.

При досягненні більш високої ефективності вкладень керівництво підприємства зобов'язано враховувати базові принципи інвестиційної діяльності, до яких, на нашу думку, належать:

1. Принцип незалежності. Інвестиційна діяльність підприємства здійснюється самостійно, на власний розсуд інвестора, без втручання органів державної чи місцевої влади, інших юридичних осіб, якщо вона не суперечить чинному законодавству. Так, згідно із Законом України "Про інвестиційну діяльність", забороняється інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом [5].

2. Принцип добровільності. Інвестиційна діяльність юридичної особи здійснюється виключно на добровільних засадах, за приватною ініціативою в результаті вільного волевиявлення її суб'єктів та без жодного примусу з боку державних органів чи інших господарюючих одиниць.

3. Принцип рівноправності. Згідно із Законом України "Про інвестиційну діяльність" всі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності та господарювання мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності, якщо інше не передбачено законодавством України.

4. Принцип прозорості. При здійсненні інвестиційної діяльності її суб'єкти повинні організовувати прозорі стосунки з державними органами, діловими партнерами та зацікавленими сторонами (винятком є, згідно з чинним законодавством, приватні справи і приватна інформація). Базова фінансова і статистична звітність інвесторів та учасників інвестиційної діяльності має бути відкрита і доступна для зацікавлених осіб.

5. Принцип відповідальності. Суб'єкти інвестиційної діяльності при її здійсненні несуть майнову та іншу відповідальність за невиконання обов'язків, визначених Законом України "Про інвестиційну діяльність" та укладеними договорами, перед органами державної влади, місцевого самоврядування та іншими суб'єктами господарської діяльності.

6. Принцип ефективності. Будь-яке підприємство прагне отримання максимального прибутку, здійснюючи інвестиційну діяльність так, щоб витрати були мінімальними. Підприємство продовжуватиме інвестиційну діяльність до тих пір, поки його прибуток (доходи) будуть перевищувати витрати, і, навпаки, припинить реалізацію інвестицій при перевищенні витрат над прибутком (доходами).

7. Принцип захищеності. При здійсненні інвестиційної діяльності її суб'єктам та державним органам необхідно проводити заходи щодо збереження інвестицій (в т.ч. і шляхом страхування прибутку (доходів) або збитків), досягнення цілей внесення інвестицій та захисту законних прав та інтересів інвесторів.

8. Принцип поступового обмеження свободи дій. При здійсненні інвестиційної діяльності спостерігається максимальна свобода вибору на етапі розробки інвестиційних рішень, що змінюється все більшою несвободою в ході їх реалізації. Наприклад, підприємство на власний розсуд приймає рішення про придбання обладнання (шляхом купівлі за власні чи позичені кошти, оренди, власного виробництва тощо), проте, після вчинення цих дій, повернутися назад дуже складно. Треба експлуатувати це обладнання протягом декількох років, щоб воно окупилося. Хоча, не можна говорити, що свобода дій дорівнює нулю, як тільки почалась реалізація інвестиційного рішення. Адже обладнання можна продати, хоча воно буде пов'язане з деякими втратами (перенапруженням управлінського персоналу, порушенням зв'язку з діловими партнерами тощо).

9. Принцип адапційних витрат. Адапційні витрати – це всі витрати, пов'язані з адаптацією до нового інвестиційного середовища, адже завжди існує тимчасове відставання (лаг) між рішенням про здійснення інвестицій і початком його практичної реалізації та окупності. Платнею за адаптацію є різке зниження поточної прибутковості.

10. Принцип мультиплікатора (множника). Зростання попиту на певні товари викликає зростання попиту на технологічно супутню продукцію. При здійсненні інвестиційної діяльності обчислення мультиплікатора (кореляційної залежності між галузями національної економіки) дає можливість наперед визначити час і економічну силу конкретної дії та вигідно використовувати цю інформацію: припинити невигідне інвестування і зайнятися новим видом діяльності завчасно.

У інвестиційній діяльності на підприємстві можна виокремити три основних етапи, зміст яких визначається об'єктами вкладень капіталу (рис. 1).

На першому (підготовчому) етапі – етапі прийняття рішення про здійснення інвестиційної діяльності – в рамках його першої фази формують мету та цілі інвестування, в другій фазі визначають напрям інвестування, в третій фазі відбувається вибір конкретних об'єктів для інвестування та підготовка до реалізації реальних чи фінансових інвестицій.

Другий етап – безпосереднє інвестування, практичні дії щодо здійснення інвестицій, що набувають правової форми у вигляді укладення різноманітних угод (договорів).

Третій (експлуатаційний) етап – етап, пов'язаний з використанням створеного об'єкта інвестиційної діяльності, в рамках якого відбувається компенсація інвестиційних витрат та генерується корисний ефект від використання інвестицій.

Таким чином, інвестиційна діяльність підприємства є сукупністю практичних дій з вироблення та реалізації інвестиційних рішень, спрямованих на вкладення капіталу в усіх його формах в різні сфери підприємницької та інших видів діяльності з метою його відновлення, збереження та/або приросту, а також досягнення інших цілей.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Рис. 1. Схема організації інвестиційної діяльності на підприємстві

Інвестиційна діяльність є необхідною умовою кругообігу капіталу господарюючих суб'єктів. В свою чергу, діяльність у сфері виробництва створює передумови для нових інвестицій. З цієї точки зору, будь-який вид підприємницької діяльності включає в себе самостійні, відокремлені процеси інвестиційної та операційної діяльності, що є найважливішими взаємопов'язаними складовими єдиного економічного процесу.

Список використаних джерел:

1. Підхонний О.М. Управління інвестиційними процесами на фінансових ринках: навч. посібник / О.М. Підхонний. – К : Кондор, 2003. – 184 с.
2. Ковалев В.В. Інвестиції / В.В. Ковалев, В.В. Иванов, В.А. Лялина. – М.: ООО "ТК Велби", 2003. – 440 с.
3. Коюда В.О. Основи інвестиційного менеджменту: Навч. посібник / В.О. Коюда, Т.І. Лепейко, О.П. Коюда. – К : Кондор, 2008. – 340 с.
4. Шевчук В.Я. Основи інвестиційної діяльності / В.Я. Шевчук, П.С. Рогожин. – Генеза, 1997. – 384 с.
5. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. №1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.